

HONORÉ DE BALZAC EUGÉNIE GRANDET

*Traducere din limba franceză și note
de Cezar Petrescu*

Honoré de Balzac unul dintre cei mai importanți romancieri realiști francezi, s-a născut la 20 mai 1799, la Tours. Și-a început cariera literară devreme, scriind câteva piese de teatru, însă adevărata recunoaștere literară o obține cu *Şuanii* (1829), operă cu care debutează și cunoscuta *Comedie umană*, o serie de romane și nuvele din care fac parte celebrele *Pielea de șagri* (1831), *Eugénie Grandet* (1833), *Moș Goriot* (1835), *Colonelul Chabert* (1835), *Crinul din vale* (1836), *Iluzii pierdute* (1837–1843), *Strâlucirea și suferințele curtezanelor* (1838–1846), *Verișoara Bette* (1846), *Vărul Pons* (1847). În 1850, după o relație îndelungată, se căsătorește cu Ewelina Hańska, dar moare în același an, la 18 august, din cauza problemelor de sănătate pe care le-a avut de-a lungul întregii vieți.

București
2020

Eugénie Grandet
Honoré de Balzac

Carte Pentru Toți este parte
a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

Eugénie Grandet
Honoré de Balzac
Copyright © 2020 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și filii
Corector: Carmen Bîțian
Copertă: Vladimir Zmeev,
Vlad Panfilov
Tehnoredactare și prepress:
Bogdan Coscaru

Descrierea CIP a Bibliotecii
Naționale a României
BALZAC, HONORÉ DE
Eugénie Grandet / Honoré de
Balzac; trad. din lb. franceză: Cezar
Petrescu. – București: Litera, 2020
ISBN 978-606-33-4735-1
I. Petrescu, Cezar (trad.)
821.133.1

CAPITOLUL I CHIPURI BURGHEZE

Sunt case în unele orașe de provincie a căror pri-
veliște insuflă aceeași melancolie pe care o provoacă
mănăstirile cele mai sumbre, întinderea șesurilor cu
bălării și mărăcini, nespus de mohorâte, ruinele cele
mai pline de jale. Poate că dăinuiesc îndeolaltă în
aceste case și tăcerea schiturilor, și întinderea stearpă
a șesurilor cu bălării și mărăcini, și rămășițele ruine-
lor; viața și mișcarea sunt atât de mocnite înăuntru,
încât un străin le-ar crede nelocuite dacă n-ar întâlni
deodată privirea slabă și rece a unei ființe neclintite,
cu obrazul pe jumătate de schimnică, înclinat peste
pervazul ferestrei, la vuietul unui pas necunoscut.

Același suflu de melancolie se desprinde din fizi-
onomia unei locuințe aşezate în Saumur¹, la capătul
străzii care duce, în urcuș, spre castel, prin partea
de sus a orașului. Strada, acum puțin umblată, în-
cinsă vara, înghețată iarna, întunecoasă pe alocuri,
se deosebește între toate prin sonoritatea pavajului

¹ Orașul Saumur e situat în provincia Anjou, din vestul Franței,
pe râul Loire, într-o regiune viticolă.

de prundiș mărunt, întotdeauna uscat și curat, prin îngustimea întortocheatei sale căi, prin tihna caselor sale, care țin de târgul cel vechi și domină meterezele.

Locuințele de trei ori seculare sunt încă trainice, deși durate din lemn, iar aspectele lor felurite dau acestei părți din Saumur originalitatea care atrage luară-aminte a anticarilor și a artiștilor. Cu neputință ar fi să treci prin fața unor asemenea clădiri fără a admira uriașele grinzi, cu capetele lor cioplite în chip de figuri bizare, încununând cu un negru basorelief parterul celor mai multe din ele.

Aici, grinzelile de lemn transversale sunt acoperite cu ardezie și ies în relief dungi albastre pe șubredele ziduri ale unui sălaș cu acoperișul terminat în grinzi aşezate perpendicular pe un perete de paianță, acoperiș pe care anii l-au gârbovit și a cărui putredă șindrilă s-a scorojit sub acțiunea alternativă a ploii și a soarelui. Dincolo se zăresc pervazurile roase și înnegrite ale ferestrelor cu gingeșe încrestături, care abia se mai deslușesc, și par prea fragile pentru ghiveciul de lut cafeniu de unde se înalță garoafele și trandafirii vreunei biete lucrătoare. Mai departe, se ivesc porți ghintuite cu uriașe piroane, unde geniul străbunilor noștri a înscris hieroglifele de familie, al căror tainic înțeles nu-l va mai dezlega nimeni vreodată. Într-un loc, un protestant și-a însemnat crezul, în altul, un fanatic al Ligii Catolice¹ l-a afurisit pe Henric al IV-lea.

¹ În timpul războaielor religioase de la sfârșitul secolului al XVI-lea, cele două tabere – protestanții și catolicii – erau

Iar cutare burghez și-a săpat insignele nobleții sale municipale, fala înaltei sale dregătorii de consilier communal. Întreaga istorie a Franței se află aici. Alături de căsulia subredă, cu porțuni de perete tencuite grosolan și de măntuială, abia netezite cu mistria, unde meșteșugarul trudea din zori cu rindeaua, se înalță palatul cine știe cărui nobil, unde pe bolta de piatră a porții se mai văd încă vestigiiile stemei sfârâmate de diversele revoluții care din 1789 au frământat țara¹.

În această stradă, prăvăliile neguțătorilor nu sunt nici dughene, nici magazine; amicii Evului Mediu ar regăsi aici atelierul părinților noștri în toată naiva-i simplicitate. Sălile scunde, care n-au nici fațadă, nici vitrină, nici geamlâc, sunt adânci, întunecoase, fără ornamente interioare ori în afară. Ușa e despărțită în două tăblii pline, rudimentar ferecate; cea de sus se deschide pe dinăuntru, și cea de jos, prevăzută cu un clopoțel prins în arc, se vântură într-un necurmat du-te-vino. Aerul și lumina pătrund în acel soi de jilavă hrubă fie prin partea de sus a ușii, fie prin spațiul dintre boltă, pardoseală și micul zid înalt doar cât să te sprijini de el, în care se proptesc zdravenele obloane, scoase dimineața, puse la loc și zăvorâte seara cu

conduse de Henric de Bourbon (viitorul Henric al IV-lea) și de prinții din familia de Guise, în jurul căror se grupase așa-numita „Ligă Catolică“.

¹ În 1833, când scrie romanul *Eugénie Grandet*, Balzac trăise revoluția din 1830 și diversele insurecții populare din 1831 și 1832; el se referă însă, desigur, și la frământările din vremea revoluției burgheze (1789–1794).

drugi de fier înșurubați. Zidul acesta slujește pentru Răsezarea mărfurilor la vedere. Nică un tertip viclean. După însăși natura negoțului, mostrele se mărginesc la două sau la trei hârdaie de sare și de batog, la câteva suluri de pânză, la frânghii, la alămuri atârnate de grinziile tavanului, la cercuri înșirate de-a lungul pereților sau la câteva bucăți de postav în rafturi.

Intrați. O fată curată, scăpind de tinerețe, cu basma albă, cu brațele roșii lasă impletitul, își cheamă ori mama, ori tatăl, care vine, și, flegmatic, amabil sau arătant, după cum îi e firea, vă vinde ce vă poftește inima, fie marfă pentru doi gologani, fie pentru douăzeci de mii de franci.

Veți vedea un negustor de doage stând în fața ușii fără să facă nimic și pălăvrăgind cu un vecin; s-ar părea că n-are decât păcătoase rafturi pentru sticle și două-trei grămezi de leaturi, dar șantierul său din port aprovisionează pe toți dogarii din Anjou; el știe cu de-amănuntul câte butoaie poate vinde dacă recolta este bună; o rază de soare îl îmbogățește, o vreme plăioasă îl ruinează; în aceeași dimineață butoaiele valoarează unsprezece franci, ori scad la șase.

În acest ținut, ca și în Touraine¹, viciștudinile atmosferei domină viața comercială. Podgorenii, proprietarii, negustorii de cherestea, dogarii, hanii și marinarii, cu toții pândesc o rază de soare; se culcă seara tremurând ca nu cumva să afle dimineață că peste noapte a dat înghețul; se tem de ploaie, de

¹ Provincie situată la est de Anjou

vânt, de secetă, și toți ar voi apă, căldură sau nori la poruncă. E un necurmat duel între cer și interesele pământești. Barometrul posomorăște, înseninează și înveselește mutrele pe rând.

De la un capăt la altul al acestei străzi, fostă Ulița mare din Saumur, cuvintele „Ce vreme de aur!“ se transmit evaluate în cifre din poartă în poartă. Și fiecare răspunde vecinului: „Plouă cu ludovici!“, știind prea bine ce-i aduce o rază de soare, o ploaie la timp. Sâmbătă spre amiază, nu capeți în toiu verii marfă nici de-o para de la acești bravi neguțători. Fiecare își are via lui, moșioara lui și merge să petreacă două zile la țară. Totul fiind dinainte prevăzut acolo, vânzarea, cumpărarea și căstigul, negustorii pot folosi zece ceasuri din douăsprezece în vesele petreceri, în observații, comentarii și veșnice iscodeli. O gospodină nu cumpără o potârniche fără ca vecinii să nu-l întrebe pe bărbat dacă a fost ori nu bine fiptă. O fată nu scoate capul pe fereastră fără să nu fie zărită, de cei grămadîți în preajmă fără nici o treabă. Acolo, deci, cugetele sunt străvezii ca lumina zilei, aşa după cum și casele de nepătruns, negre și tăcute, n-au totuși nici o taină.

Viața se desfășoară aproape întotdeauna în plin aer: fiecare familie stă în poarta casei, acolo prânzește,

¹ Vechi monede franceze de aur, numite astfel fiindcă aveau drept efigie capul unora dintre regii Franței care au purtat numele de Ludovic; au început să fie fabricate sub Ludovic al XIII-lea (secolul al XVII-lea) și valorau douăzeci și patru de livre – cam douăzeci de franci.

acolo cinează, acolo se ia la gâlceavă. Pe stradă nimănui nu trece fără a scăpa necercetat. Astfel că, odinioară, când sosea vreun străin în orașele de provincie, era luat peste picior din ușă în ușă. De aici famoasele palavre, de aici porecla de „gură spartă“ dată locuitorilor din Angers, neintrecuți în astfel de zeflemisiri târgovește.

Vechile palate ale orașului sunt așezate în partea de sus a acestei străzi, locuită odinioară de nobilii ținutului. Clădirea plină de melancolie, unde s-au petrecut întâmplările povestirii de față, era tocmai una din asemenea case, rămășițe venerabile ale unui veac în care lucrurile, ca și oamenii, aveau acea simplicitate caracteristică pe care moravurile franceze o pierdăvând cu ochii.

După ce ai străbătut acest pitoresc drum cu cotiturii, ale cărui amânunte – chiar și cele mai neînsemnante – trezesc amintiri și a cărui impresie generală ajunge să te cufunda într-un fel de visare fără voie, zărești o adâncitură destul de intunecoasă, unde la mijloc se află pitită poarta „casei domnului Grandet“.

Dar e peste puțină a înțelege tâlcul acestei denumiri provinciale fără a da biografia domnului Grandet.

Domnul Grandet se bucura în Saumur de o faimă ale cărei cauze și efecte nu vor fi pe deplin pricepute de cei ce n-au trăit într-un fel ori altul în provincie. Domnul Grandet (numit încă de unii oameni *moș Grandet*, deși numărul acestor bătrâni scădea simțitor) era în 1789 un meșter dogar, care trăia în belșug,

știa să scrie, să citească și să socotească. Când Republica Franceză a pus în vânzare averile clerului în ținutul Saumur, dogarul, pe atunci în vîrstă de patruzeci de ani, abia se căsătorise cu fata unui bogat neguțător de cherestea. Grandet, luând cu sine avereia lichidă și zestrea nevestei, purtând asupra lui două mii de ludovici, porni în departament, unde, datorită sumei de două sute de ludovici dăruiți de către socrul său neînduplecătului republican, care orânduia vindearea domeniilor naționale, căptă pentru o bucată de pâine, legal, dacă nu și legitim, cele mai frumoase vii din departament, o veche mănăstire și câteva ferme.

Locuitorii din Saumur, fiind prea puțin revoluționari, vedeau în moș Grandet un om îndrăzneț, un republican, un patriot, o minte ce se îndeletnicea cu ideile noi, în vreme ce dogarul se îndeletnicise pur și simplu cu negoțul de vinuri. Ca atare, fu numit membru în administrația districtului Saumur, și înrâurirea lui pacifică se simți politicește și în materie de negoț.

Politicește, el apără pe foștii nobili și împiedică din răsputeri să se vândă averile emigranților; în materie de negoț, procură armatelor republicane o mie sau două mii de butoaie cu vin alb, care i s-au plătit cu minunatele livezi ce țineau de o mănăstire de maici, rezervate ca un ultim lot.

Sub Consulat, moș Grandet ajunse primar, gospodări cuminte, chivernisi produsul viilor și mai

zdravă; sub Imperiu¹ deveni domnul Grandet. Napoleon nu iubea repubicanii: ca atare, îl înlocui pe domnul Grandet, ce trecea drept cetățean care purtașe bonetă roșie, cu un mare proprietar, un om cu particulă², un viitor baron al Imperiului. Domnul Grandet părăsi onorurile municipale fără nici o părere de rău. Întru obștescul bine al orașului, apucase să facă minunate drumuri care duceau la proprietățile lui. Casa și bunurile sale, trecute cât mai dibaci în cadastru, plăteau dări mărunțele. După clasificarea pe categorii a diferitelor sale terenuri, viile sale, datorită necurmatelor îngrijiri, ajunseseră fruntea ținutului, termen tehnic menit să indice podgoriile care produc un vin de prima calitate. Ar fi avut tot dreptul să prețindă crucea Legiunii de Onoare.

Acest eveniment avu loc în 1806. Domnul Grandet avea atunci cincizeci și șapte de ani, iar soția, vreo treizeci și șase. Singura fată, fructul dragostei lor legitime, era în vîrstă de zece ani. Domnul Grandet, pe care providența a vrut fără îndoială să-l despăgubească pentru neplăcerile sale administrative, moșteni, rând pe rând, în același an pe doamna Gaudinière, născută

¹ Consulatul a fost instaurat prin lovitura de stat din 18 Brumar (9 noiembrie 1799) și a durat până la 18 mai 1804; devenit consul pe viață în 1802, Napoleon Bonaparte a înlocuit, în 1804, Consulatul prin Imperiu; acesta așa-numit „prim Imperiu“ a durat din 1804 până în 1814, când Napoleon, înfrânt de coaliția europeană, s-a retras pe insula Elba; revenirea lui, în martie 1815, nu a durat decât o sută de zile.

² Numele nobililor erau precedate de particula *de*.

de la Bertellière, mama doamnei Grandet, apoi pe bătrânul domn de la Bertellière, tatăl răposatei; și mai apoi pe doamna Gentillet, bunică dinspre mamă: trei moșteniri, a căror evaluare exactă n-a fost cunoscută de nimeni. Zgârcenia acestor trei bătrâni era atât de pătimășă, încât de vreme îndelungată îngrämadăea ban peste ban, numai pentru a-i putea contempla în taină. Bătrânul domn de la Bertellière numea plaza-re banilor o risipă, interesându-l mai mult aspectul aurului decât profitul cametei. Orașul Saumur socoti ca probabil deci totalul chiverniselor după veniturile proprietăților imobiliare. Domnul Grandet căpăta atunci un nou titlu de noblețe, pe care mania noastră de egalitate n-o să-l mai steargă niciodată: ajunse omul *cel mai impus* din ținut. Exploata o sută de pogoane de vie, care îi aduceau în anii de belșug șapte sau opt sute de butoaie de vin. Stăpânea treisprezece moșioare, o veche mănăstire, ale cărei ferestre, ogive și vitralii, din economie le astupase cu zid, ceea ce le păstră intacte; mai avea o sută douăzeci și șapte de pogoane de livezi, unde creșteau și se îngroșau trei mii de plopi sădiți în 1793. În sfârșit, casa unde stătea era a lui.

Așa fu cântărită averea lui vizibilă. Cât despre capitalurile sale, numai doi oameni ar fi putut să prezume vag până la ce sumă se urcau: unul era domnul Cruchot, notarul, însărcinat cu plasamentele cămătărești ale domnului Grandet; altul era domnul des Grassins, cel mai bogat bancher din Saumur, la ale căruia afaceri podgoreanul lua parte când îi convinea și într-ascuns.

Cu toate că domnul Cruchot și domnul des Grassins păstrau acea discrepanță care produce în provincie încrederea și averea, dânsii arătau în lume domnului Grandet un respect atât de mare, încât oamenii puteau măsura suma capitalurilor fostului primar după cât de departe mergea slugarnica considerație pe care i-o arătau. Orice om din Saumur era încredințat că domnul Grandet avea o comoară ascunsă, doldora de ludovici, și că noaptea se desfătuia în nespusă plăcere pe care îl-o dă priveliștea unei immense grămezi de aur. Zgârciobii, îndeosebi, aveau un fel de nezdruncinată siguranță în aceasta numai văzându-i ochii, care și însușiseră parcă culoarea galbenului metal. Privirea omului obișnuit să tragă foloase uriașe din capitalurile sale capătă, ca și privirea unui voluptuos, a unui jucător sau a unui curtean, niște nuanțe nedefinite, anume clipiri furișe, lacome, ascunse, care nu scapă semenilor. Acest tainic grai alcătuiește oarecum francmasoneria pasiunilor.

Domnul Grandet inspira deci respectuoasa stimă la care are dreptul un om ce nu datorează niciodată nimic nimănui; care, dogar veteran, bătrân podgorean, ghicea cu precizia unui astronom când trebuiau fabricate o mie de butoaie, sau numai cinci sute pentru recolta sa; care nu scăpa nici un chilipir, având întotdeauna butoaie de vânzare atunci când prețuiau mai mult decât marfa ce trebuiau să-o cuprindă; putea să-și pună recolta în beciuri și să aştepte clipa când să vândă butoiul cu două sute de franci, în vreme ce micii proprietari îl vindeau pe al lor cu un ludovic.

Faimoasa recoltă din 1811, înțelepțește strânsă și vândută pe îndelete, ii aduse peste două sute patruzece de mii de livre. Vorbind negustor este, domnul Grandet era asemenea tigrului și șarpelui boa: știa să se pitească, să se ghemuiască, să ochească prada îndelung, să se repeadă asupra-i; apoi căsca gura punpii, înghițea o sumedenie de bănet și se culca domol, ca șarpele care mistuie nepăsător, rece, metodic.

Nimeni nu putea să-l zarească trecând pe uliță fără a încerca un sentiment de admirăție, amestecat cu stimă și teroare. Cine din Saumur nu-i simțișe sfâșierea ghearelor de oțel, înmănușate în duhul blândeții? Unuia, notarul Cruchot îi procurase banii pentru cumpărarea domeniului, dar cu unsprezece la sută; altuia, domnul des Grassins îi scontase polițe, dar că o însășimântătoare dobândă. Arare zile se scurgeau fără ca numele domnului Grandet să nu fie pomenit fie în piață, fie în clevetirile de seară. Pentru unii, averea bătrânlui podgorean era obiectul unui patriotic orgoliu. De aceea, nu numai un neguțător, nu numai un hangiu putea glăsui străinilor cu oarecare fală:

– Domnilor, avem aici două sau trei case de milionari; căt despre domnul Grandet, nici el nu-și cunoaște averea!

În 1816, cei mai ageri calculatori din Saumur prețuiau proprietatea funciară a acestui om cam la patru milioane, dar cum scosese în mijlociu pe an de la 1793 până la 1817 o sută de mii de franci din proprietățile sale, era de crezut că avea în bani o sumă aproape egală cu valoarea bunurilor imobiliare. Astfel